

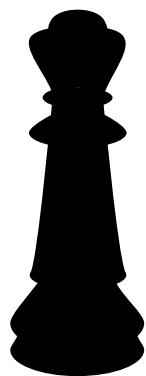
Uprostřed hrůz osvětimského
tábora musí mladá žena sehrát
osudovou partii

Gabriella Saabová
**Poslední
šachmat**

Přeložila Olga Bártová
ARGO

ARGO

Poslední šachmat

Gabriella Saabová

Poslední šachmat

Přeložila Olga Bártová

ARGO

Tohle je román. Jména, postavy, místa i události jsou dílem autorčiny fantazie, případně jsou použity fiktivně a nelze je považovat za reálné. Jakákoliv podobnost s reálnými událostmi, místy, institucemi nebo osobami žijícími i zesnulými je čistě náhodná.

THE LAST CHECKMATE

Copyright © 2021 by Gabriella Saab.

Published by arrangement with William Morrow Paperbacks, an imprint of HarperCollins Publishers. All rights reserved.

Translation © Olga Bártová, 2023

Cover design © Hana Šarochová, 2023

© Argo, 2023

ISBN 978-80-257-3992-1 (váz.)

ISBN 978-80-257-4059-0 (e-kniha)

*Věnováno dědovi: mému dědečkovi,
kmotrovi a největšímu fanouškovi.
Mám tě moc ráda a z celého srdce mi chybíš.*

Kapitola 1

Osvětim, 20. dubna 1945

Před třemi měsíci jsem utekla z vězení, které drželo mé tělo, ale z vězení, jež drží moji duši, jsem se ještě nevysvobodila. Jako bych se nezbavila šedomodře pruhovaného mundúru ani nevykročila za plot s ostnatým drátem nabitým elektřinou. Hledám svobodu vyžadující úplně jiný druh útěku a dosáhnout jí můžu až teď, když jsem se sem vrátila.

Kolem mě mží a do šedého mlhavého rána se vkrádá tajuplný opar. Podobně to vypadalo, když jsem přesně na tomhle místě stanula poprvé a upřeně hleděla na tmavý kovový nápis, který na mě volal už z dále.

ARBEIT MACHT FREI.

Vyndám z kabelky dopis a znovu si přečtu slova vrytá do paměti, pak vytáhnu pistoli a prohlédnu ji. Je to Luger Po8, přesně takovou pistoli si táta přivezl jako trofej ze světové války. Přesně takovou mě naučil používat.

Upustím kabelku na mokrou zem, upravím si halenku a strčím si pistoli do kapsy v sukni. Při každém mém kroku na šterkové cestě se vůně čerstvé hlíny smísí s deštěm, ale přísahala bych, že cítím i tlející mrtvolu, kouř z cigaret, pušek a krematorií. Chvěju se, obejmu se rukama kolem pasu, nadechnu se a ujistím se, že se ve vzduchu žádný pach nevznáší.

Jen projdu bránou, zastavím se. Žádné nadávky, výsměch ani urážky, žádné šlehání bičem, mlácení holemi, štěkot psů, dupající jezdecké holínky ani orchestr vyhrávající německé pochody.

Osvětim je opuštěná.

V duchu slyším důrazný hlas, zrazuje mě, ale tichý šepot mě upozorní, že jsem přece na tenhle den čekala, a jestli to nedotáhnu do konce, další příležitost se mi už nejspíš nenaskytne. Jdu po prázdné silnici dál, kolem kuchyně a lágrového bordelu. U bloku 14 odbočím a dojdu k cíli, ruku mám položenou na druhé kapse, abych cítila růženec.

Apelplac. Místo našeho setkání. Ten hajzl už na mě čeká.

Stojí u dřevěné budky a vypadá přesně tak, jak si ho pamatuju. Je štíhlý, ne o moc vyšší než já a ničím nápadný. Na sobě má esesáckou uniformu, vypranou a navzdory dešti pořád ještě nažehlenou, holínky se mu lesknou i s cákanci bláta. Na boku má pistoli. Zastavím se pár metrů od něj a on mě upřeně sleduje korálkovitýma očima.

„Jedna šest šest sedm jedničko,“ spustí. „V pruhovaném ses mi líbila víc.“

I když mě číslem oslovil už tolikrát, tón, jakým to jedna šest šest sedm jedničko vyřkl, mě umlčel. Přejedu si palcem po tetování na předloktí, které ostře kontrastuje s mojí světlou pletí, i po pěti kulatých jizvách nad ním.

Tímhle jednoduchým pohybem přiměju svůj jazyk, aby zformoval slova.

„Jmenuju se Maria Florkowská.“

Uchechtně se. „Polko, pořád si ještě neumíš dávat pozor na pusu?“

Právě jsme zahájili koncovku. Můj intelekt je můj král, bolest je dáma, pistole je věž a já jsem pěšec. Už mám na téhle obří šachovnici rozestavěné figurky. Bílý pěšec proti černému králi.

Fritzsch mi trhnutím hlavy pokyne a ukáže na stolec uprostřed apelplacu. Tuhle šachovnici a šachové figurky bych poznala kdekoliv. Jsou slyšet jen naše kroky na šterku, ale když chci zasednout k bílým, jeho hlas mě zarazí.

„Zapomnělas snad znění naší dohody? Jestli mě chceš nudit, nevidím jediný důvod, proč bychom měli poslední partii sehrát.“

Chce mi zastoupit cestu, jednu ruku má položenou na pistoli a já se pomalu nadechnu. Nevím proč, ale už zase mám pocit, že jsem na apelplacu obklopená muži, všichni mě sledují a já sehrávám partii s chlapem, který mi prostřelí lebku, jakmile mi dá šachmat.

Zavládne napjaté ticho, ale nakonec ho dokážu prolomit. „Co po mně chcete?“

Z hrdla se mu vydere souhlasné zabručení a já se nenávidím za to, že jsem k němu zavdala důvod. „S povolností dojdeš dál než s drzostí,“ prohodí, vydá se ke mně a já se mu dívám na nohy. „Přesedni si.“

Připravil mě o bílé a výhodu prvního tahu tak hravě, jako mě připravil o všechno ostatní.

Jenže já ho stejně porazím.

Přejdu na druhou stranu šachovnice a dívám se, jak se na černých figurkách lesknou kapky. Fritzsch rozehraje dámský gambit. Vím to, protože to je moje oblíbené zahájení. Určitě mi ho taky odepře.

Taky že to udělá. Královnin pěšec na d4. Osamělý pěšec stojí o dvě řady dál než ostatní, už se snaží opanovat střed šachovnice. Když se s ním setká můj černý pěšec, Fritzsch zareaguje dalším pěšcem, postaví ho vlevo od toho prvního a ukončí tak zahájení.

Opře se předloktím o stolek. „Jedna šest šest sedm jedničko, jsi na tahu.“

Polknu *Jawohl, Herr Lagerführer*, které se mi dere na rty. Už není zástupce velitele. Nebudu ho tak oslovovat.

Mlčím, jemu ztuhne koutek a mně tělem projede vlna spokojeného tepla, jež se mísí s chladem dnešního pošmourného rána. Obhlížím šachovnici, obě ruce položené tak, aby byly vidět – pistoli mám nadále zastrčenou v kapse sukně, v klíně cítím, jak je těžká.

Vezmu do ruky dalšího pěšce, Fritzsch mě sleduje, oči mu planou, jako by čekal, že něco řeknu. Něco mě v duchu nabádá, ať se podvolím, abych od něj i od tohohle místa měla pokoj, ale já nemůžu, ještě ne. Dokud nenastane ta správná chvíle. Pak budu požadovat vytoužené odpovědi, ale kdybych se tím teď nechala přemoct, kdybych se přestala soustředit –

Udělám tah a uhladím si navlhlou sukni, abych měla důvod skrýt ruce pod stolem. Teď se mi nesmí začít třást. Tahle partie je příliš důležitá. Zatím se mi netřesou, ale stačí malá změna.

Marie, dohraj to.

Šachy jsou moje hra. Už odmala.

A tahle partie nakonec dopadne tak, jak budu chtít já.

Kapitola 2

Varšava, 27. května 1941

Od chvíle, kdy naši rodinu zavřeli do vězení Pawiak, se mi hlavou honila jedna věta: *Přijdou si pro mě gestapáci.*

Krčila jsem se v rohu cely, tiskla jsem si kolena k hrudníku a palcem jsem si opatrně přejížděla po rozseklém spodním rtu. Zpočátku jsem se domnívala, že německá tajná policie dojde k závěru, že se mnou nemá smysl marnit čas. Jen uvidí můj světlý cop a vykulené oči, usoudí, že jsem neškodná.

Jenže na to už bylo pozdě. Měli proti mně důkaz.

Zofia pevně držela mámu za ruku na jediné kovové posteli s tenkou matrací. Kolem cely se potácel vězeň, ale sestra mámu nepustila a dál upřeně hleděla na zamřížované dveře. Bachaři muže odváděli pryč a mně v uších znělo jeho žadonění o milost, žadonění, za které si vykoledoval kopance a postrkování. Máma nakonec přesvědčila Zofii, ať ji pustí, a pak začala bojovat s jejími zlatými lokny, nejspíš doufala, že ji tak přivede na jiné myšlenky.

Zato Karol už nejspíš zapomněl, čeho jsme právě byli svědky. Vstal ze špinavé podlahy a hnal se za tátou na opačné straně postele.

„Tati, až přijdeme domů, budu si hrát s cínovými vojíčky,“ prohlásil.

„Porazí nacisty?“

„Jako vždycky,“ odpověděl Karol s úsměvem. „Můžeme už domů?“

„Brzy,“ poznamenal táta. Ale rychle se podíval mámě do očí, takhle se na sebe občas dívali od té doby, co Polsko obsadili nacisti. Ten pohled byl plný pochyb.

Říkala jsem si, jak moc mě asi nenávidí. Nedali mi to nijak najevo, ale určitě mě nenáviděli, ne kvůli sobě, ale kvůli Zofii a Karolovi. Zavinila jsem, že ve vězení skončily dvě nevinné děti. Zadržovali nás teprve několik dnů, jenže tiché, ale důrazné vzdychání rodičů, jejich marné utěšování a dodávání odvahy, sestřiny znuděné stížnosti a bratrův hladový pláč mi připomínaly, že za jejich strádání můžu já.

Karol vylezl tátovi do klína a mě zaujal nový zvuk. Kroky.

Máma s tátou se k sobě natáhli – bylo to prosté, nenápadné gesto, ale udělali ho současně. Trhli sebou oba zároveň, stejně rychle, v dokonalé harmonii. Dvě poloviny jednoho celku. Na okamžik se dotkli rukama a pak se na mě podívali. Kéž by to byli neudělali, protože když jsem jejich pohled zaznamenala, přitiskla jsem si kolena k sobě ještě víc.

Máma poslala Zofii s Karolem na druhou stranu postele, jako by je rezavý kovový rám mohl ochránit, a táta vstal. Přenesl váhu na svoji špatnou nohu, zašklebil se bolestí a opřel se dlaní o zeď, aby získal rovnováhu. Bez hole víc nezmohl. Stísněný prostor naplnilo ticho, kroky v těžkých botách se blížily, pak se s vrznutím otevřely dveře cely a vynořili se dva bachaři. Jeden ukázal na mě a z toho gesta i slov, která jeho gesto provázela, mi srdce skočilo až do krku.

„Ty, pojď.“

Celou dobu jsem si říkala, že až si pro mě přijdou, ihned poslechnu, aby se mnou nezacházeli hrubě. Jenže teď jsem se nedokázala pohnout.

Táta se vrhl vpřed. Netuším, jak se udržel na nohách, ale dokázal to, jenže pak ho bachař uhodil a srazil na zem.

Máma si mě přitiskla na prsa a schovala mě mezi sebe a zeď. „Neopovažujte se na ni sáhnout!“ zaječela. Její křik se rozléhal malým prostorem, ještě když prudce zaklonila hlavu dozadu. Sevřela mě ještě pevněji, ale já jsem zahlédla, že ji bachař drží za vlasy, pak nás odtáhl od zdi a vyrval mě z mámina náručí.

Vzpouzela jsem se a zmítala – dělala jsem to instinktivně, nemělo to smysl –, ale bachaři mě vyvlekli z cely, jako by můj boj byla jen drobná komplikace, pak zabouchli dveře a nasadili mi těžká pouta. Vedli mě pryč a křik rodičů a sourozenců postupně slábl. Napadla mě strašlivá myšlenka: říkala jsem si, jestli se k nim ještě vrátím.

Procházeli jsme dlouhými studenými chodbami a každý krok doprovázelo bouchání a cinkot. Dýchala jsem nahlas. Smrdělo to tam kovem, krví a potem a bůhví čím ještě. Jestli je utrpení nějak cítit, pak páchne jako tohle vězení.

Jeden bachař otevřel dveře a druhý mě strčil přes práh. Ocitla jsem se ve světě zalitým ostrým světlem, poslepu jsem vrávorala, ale další štouchanec mě uvrhl do tmy. Zamrkala jsem a zjistila, že se nacházím v nákladáku, na

nízké dřevěné lavici u bočnice. Nade mnou byla napnutá velká černá plachta, bránila mi ve výhledu, pak sebou auto nečekaně škublo a já jsem málem sletěla z lavice. Nákladák rachotil varšavskými ulicemi a já nespadla jen proto, že se na mě z obou stran mačkali vězni.

Nejeli jsme dlouho. Když mě nemilosrdně vyvlekli z auta, stanula jsem před velitelstvím gestapa na ulici Jana Chrystiana Szucha číslo 25.

Zavřela jsem oči, nedokázala jsem se dívat do prudkého slunce ani na obrovskou budovu s vlajíci nacistickými prapory, ostře červenými oproti šedé kamenné fasádě. Jeden bachař poznamenal cosi o polské svini a pochodu, a tak jsem se vydala za pawiackými vězni přes dvůr, dovnitř a po schodech dolů do pekla. Každý krok úzkými zašlými chodbami mě vedl hloub do útrob gestapáckého sídla, až jsme došli k prázdné cele. Jeden bachař mě popadl, a když jsem sebou škubla, uchechtl se, sundal mi pouta a řekl, ať jdu do „tramvaje“ – dovtípila jsem se, že myslí několik dřevěných sedadel v řadě za sebou, otočených ke zdi.

Železné dveře se s bouchnutím zavřely. Malá místnost zapáchala krví a močí, pach hrůzy byl natolik štiplavý, že jsem musela polknout, abych nezačala dávit, dřevěná podlaha byla od krve a moči kluzká.

Byla jsem tam nejmladší.

Seděla jsem na malém dřevěném sedadle za ženou, která měla levou ruku svěšenou podél těla, nateklou a plnou modřin. Nejspíš ji měla zlomenou. Upřeně jsem se jí dívala do týlu, bála jsem se pohnout, bála jsem se dýchat.

Koutkem oka – otočit hlavu jsem se neodvážila – jsem zaznamenala nápis vyrytý do černé omítky vedle mě. Možná nějaké jméno. Možná hrdinný vzkaz o svobodě nebo nezávislosti. Možná stopy nehtů od vězně, kterého vlekli k dalšímu výslechu, od vězně, který se bál, že ho tentokrát zlomí.

Do mělkého dýchání kolem mě pronikl jiný zvuk. Zvedla jsem oči k otevřenému okénku a uslyšela shora horečné hlasy. Vyšetřovatelovo řvaní, vězňův vyděšený šepot, pak praskot, křik a vzlykot. Poslouchat, jak někoho mučí, bylo skoro horší než představa, že to sama zažívám.

Bachaři vyvolávali z cely jednoho vězně po druhém. Marně jsem se snažila zachovat klid, oči jsem měla zavřené a dýchala jsem zhluboka. Nádech, výdech,

pomalu, vyrovnaně. Jenže jsem tak jen nasála pach krve a moči z ulepené podlahy a smrad špinavých, nemytých těl. Když bachař přišel pro dalšího vězně, srdce mi pokaždé začalo znovu vyděšeně bušit a já čekala, že vyvolají moje jméno.

Jenže když ho vyvolali, bušící srdce se mi okamžitě zastavilo.

„Maria Florkowská.“

Zatočila se mi hlava. Měla jsem dojem, že mi tělo přirostlo k tramvaji, upírala jsem oči před sebe, jen před sebe, a najednou bych dala všechno za to, kdybych nemusela k výslechu a mohla tam sedět do konce života. Jenže jsem musela ochránit rodiče, sourozence a odboj. Rychle jsem se pomodlila, ať jsem silná, a pak jsem vstala.

Nahoře jsem si sedla k obdélníkovému stolu, zády k Hitlerovu portrétu. Kousek ode mě stáli dva bachaři a já jsem se rozhlížela, kde to vlastně jsem. Za stolem v rohu seděla lhostejně se tvářící žena, ruce připravené na psacím stroji. Místnost byla spoře zařízená – jen zeď dál ode mě lemovaly biče, gumové pendreky a mučící nástroje.

Sepjala jsem pod stolem ruce, aby se mi přestaly třást.

Dveře se otevřely a upozornily tak na příchod vyšetřovatele Sturmbannführera Ebnera, který nás zatkl.

Když Němci v roce 1939 obsadili Polsko a my se odvážili vylézt ze sklepa v našem domě, uviděla jsem venku ležet mrtvého koně. Ptáci mu roztrhali tělo, servali z kostí maso, svaly a šlachy, zem byla zbarvená doruda a znetvořená mrtvola hnila. Ebner si sedl naproti mně, já jsem přejížděla očima od jeho předčasné pleše po orlí nos a pořád jsem musela myslet na ptáky a zdechlinu.

„Já jsem Wolfgang Ebner.“ Nasadil uvolněný tón, jako bychom byli staří přátelé a po dlouhé době jsme se opět setkali. „A ty jsi Maria Florkowská, vid’?“

Hrozně mi vadilo, že moje jméno zaznělo z jeho úst, ale neodpověděla jsem ani ano, ani ne. Psací stroj cinkl, já jsem nadskočila a zadoufala, že si toho Ebner nevšiml.

„Nebo ti mám radši říkat Heleno Pilarczyková?“

V jeho slovech byl sotva znatelný sarkasmus a na stole přistál zelený občanský průkaz. Moje falešná kenkarta. Ebner ji otevřel a ukázal na smyšlené údaje

a padělané kolky u mé fotky a podpisu. Mlčela jsem a on kenkartu odsunul na stranu.

„Německy umíš výborně, jestli se dobře pamatuju, ale pokud chceš tuhle záležitost řešit v rodném jazyce, můžu poslat pro tlumočníka.“

Tlumočník by všechno jen zdržoval a já chtěla, aby byl co nejdřív konec. „Mluvím plynule odmala,“ odpověděla jsem. Nějak jsem dokázala, aby se mi netřásl hlas.

Ebner přikývl a vyndal krabičku cigaret. Zapálil si, pomalu a zamyšleně potáhl z cigarety a pak vyfoukl šedý kouř. Ten zaplnil prostor mezi námi a pak mi Ebner taky nabídl. Děkala jsem jakoby nic a on si cigarety strčil zpátky do kapsy.

„Jen chci slyšet pravdu. Když budeš spolupracovat, budeme si rozumět.“

Úplně jsem v duchu slyšela Irenin hlas: *Sakra, Marie, kolikrát jsem ti říkala, co ti ty zmetci provedou?* Zásobila mě historkami o gestapáckých krutostech a její barvitě líčení teď zastínilo Ebnerovy uklidňující lži.

Psací stroj vydal další pronikavé cinknutí, Ebner kouřil a čekal, co řeknu. Já jsem mlčela, on se tvářil pořád stejně, ale oči se mu podrážděně zaleskly. Zamrkal, aby to nebylo vidět.

„Předpokládám, že víš, jaký trest stihne toho, kdo pomáhá Židům,“ podotkl. To jsem samozřejmě věděla, ale že by nevýznamné člence odboje vyhrožoval tak přísným trestem, nebo dokonce smrtí? Položil přede mě druhý dokument. „Doručila jsi polskému podzemnímu hnutí nevyplněné křestní listy?“

Důkaz ležel přímo mezi námi, takže nemělo smysl zapírat. Přikývla jsem.

„Jak se ti podařilo před rodiči utajit, co děláš?“

„Když jste byl malý, věděli vaši rodiče o každém vašem prohřešku?“

Zasmál se. „Ne, nejspíš ne.“

Moje lež vyzněla přesvědčivěji, než jsem čekala. Když Ebner uvěří, že rodiče o mojí práci v odboji nevěděli, mohla bych mu namluvit, že do ní vůbec nebyli zapojení. Hlavně ať je ušetřím výslechu.

Odhodil nedopalek na zem, rozmáčkl ho těžkou botou a uhasil jiskry. Položil křestní list vedle kenkarty a naklonil se ke mně, pomalu a promyšleně, oči

mu zářily, byl připravený zaútočit. Nechtěla jsem se ani hnout, ale přesto jsem sevřela okraj židle.

„Pro koho děláš?“

Hlas měl vyrovnaný, ale já jsem v té otázce slyšela nevyřčenou výhrůžku. Už se začínala prosazovat sobecká část mého já, zoufale chtěla zabránit tomu, co bude následovat, když budu dál mlčet, ale já ji přemohla. Nechtěla jsem, aby ze mě gestapo udělalo zrádkyni.

Svírala jsem židli tak pevně, že mě z toho rozbolely prsty. Ebner měl moc si se mnou dělat, co se mu zlíbí. I s mými blízkými. V tramvaji jsem slyšela, jak se gestapáci odměnili těm, kteří jim neposkytli požadované odpovědi. Můj čas se krátil a já jsem to moc dobře věděla.

„Moje rodina je v Berlíně,“ poznamenal Ebner a pohodlně se uvelebil na židli. „Je těžké být tak daleko od nich.“

Ten chlap mě – malou holku – podroboval gestapáckému výslechu. Opravdu si myslel, že mu skočím na špek a budu ho považovat za sentimentálního člověka?

„Moje žena Brigitte se stará o domácnost. Hans je skoro tak starý jako ty, chce studovat práva. Anneliese je mladší, prý se vdá a bude mít krásné árijské děti, ale nejdřív si pořídí obchod s panenkami, šaty a čokoládou.“ Vrhla na mě pobavený úsměv.

Když jsem se dozvěděla, že má děti, bleskla ve mně jiskřička naděje, ale hned zase pohasla. Nebyla jsem tak hloupá, abych mu věřila. Šel na to dobře, to jsem musela uznat. Ale zas ne tak dobře.

„Když mi odpovíš na otázky, zařídím, aby tě pustili. I tvoje rodiče a sourozence. A teď mi pěkně povíš, kdo tě řídil.“

Nabídka zněla opravdu upřímně. Možná bych ji přijala, kdybych nepojala podezření, že je to lest. Samozřejmě jsem chtěla, aby nás všechny pustili, ale stejně jsem měla dojem, že by nás Ebner nepustil, ani kdybych zradila odboj a všechno vyklopila.

Nepřistoupila jsem na jeho nabídku, on rázně pokýval hlavou a vydal tak tichý rozkaz. Než mi stihlo dojít jaký, bachaři mě zvedli, jako bych vůbec nic nevážila, a židle s rachotem spadla na zem. Vůbec nehleděli na to, že kladu